

УДК 94(4):327(477.87)-054.57(=1.4РУМ)64

РУМУНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА ЗАКАРПАТТЯ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-РУМУНСЬКИХ ВЗАЄМИН (1991 - 2013 рр.)

Сергієнко Т. С. (Ужгород)

У статті проаналізовано взаємозближення України та Румунії на шляху загальноєвропейської інтеграції через призму забезпечення прав румунської національної меншини в Закарпатській області України.

Ключові слова: Румунія, Україна, Закарпатська область, державний кордон, етностільноти, діалог, освіта, культура, єврорегіон.

Важливу роль у сучасному українсько-румунському співробітництві відіграють прикордонні регіони. Після вступу Румунії з

1 січня 2007 р. до Європейського Союзу (далі – ЄС) державний українсько-румунський кордон став невід'ємною частиною нового східного

кордону ЄС. Євросоюз шляхом здійснення Європейської Політики Сусідства (далі – ЄПС) та Східного Партнерства (далі – СП) декларує створення смуги стабільного соціально-економічного розвитку і безпеки вздовж нових кордонів ЄС. Тому на теперішньому етапі українсько-румунський кордон не тільки виконує двосторонню міждержавну функцію, а й виступає передусім пов'язуючою ланкою між Україною та цілісним політичним, економічним, торговельним, митним та іншим простором ЄС.

Відповідно, зі вступом Румунії до ЄС змінився і геополітичний статус суміжних українських та румунських прикордонних територій. Вони можуть і повинні стати своєрідними інтеграційними каталізаторами подальшого взаємозближення України й Румунії, поглиблення взаємодії двох держав на шляху загальноєвропейської інтеграції.

Унікальним у цьому сенсі є геополітичне розташування Закарпатської області на кордоні України з чотирма постсоціалістичними державами – новими членами ЄС – Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією [1]. Просторова наближеність Закарпаття до цілісного європейського простору сприяє розвитку економічного співробітництва із суміжними адміністративно-територіальними одиницями країн-членів ЄС. Інтенсивно розгортається розбудова прикордонної інфраструктури. Посилюються зв'язки між територіальними органами влади і самоврядними громадами.

Впродовж останніх років нової якості загалом набуло транскордонне співробітництво в гуманітарній сфері. Одним зі специфічних його напрямів є гарантія і реалізація прав

національних меншин, які здебільшого компактно мешкають на суміжних прикордонних територіях. На важливість проблем збереження національної самобутності і національно-культурного розвитку української національної меншини в Румунії та румунської – в Україні постійно вказується на вищому рівні міждержавних стосунків. Споріднені етнопільноти в сусідніх країнах виконують функцію своєрідного міжнаціонального та міжкультурного «мосту» в міждержавному співробітництві [13]. Нового змісту в демократичних процесах набуло питання творення регіональних еліт, лідерів громадської думки [9].

У цьому контексті подальшому зростанню ролі Закарпаття в системі українсько-румунського співробітництва на сучасному етапі сприяє комплекс етнополітичних чинників, до яких варто віднести поліетнічний склад населення області, де національними меншинами етнічно представлені державотворчі народи всіх межуючих із Україною на заході країн, у тому числі румуни, багатовікові традиції толерантного співіснування та міжнаціональної злагоди різноманітних етнічних спільнот на цій прикордонній території, ефективно діюча система захисту прав і гарантії національно-культурного розвитку всіх етносів, розвинена мережа міцних культурних та інших міжнародних гуманітарних зв'язків, білігнівзм і навіть полімовність багатьох мешканців прикордонних територій [10].

Закарпатська область є поліетнічною за складом населення, що підтверджують дані табл. 1.

Таблиця 1

Національний склад населення Закарпаття згідно з даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. [12, с. 6]

Національності	Загальна чисельність (осіб)	% серед населення області	Співвідношення 2001 р. до 1989 р. (%)
Все населення	1254614	100,0	100,7
<i>Зокрема:</i>			
Українці	1010127	80,5	103,4
Угорці	151516	12,1	97,3
Росіяни	30993	2,5	62,7
Румуни	32152	2,6	109,0
Цигани	14004	1,1	115,4
Словаки, чехи	5695	0,5	77,7
Німці	3582	0,3	103,0
Євреї	565	0,05	21,4
Білоруси	1540	0,15	61,1
Всі національності	4440	0,2	73,9

Як засвідчують дані табл. 1, етнічні представники державотворчих народів сусідніх із Україною країн – нових членів ЄС становлять близько 15,2% населення області, в т. ч. угорці – 12,1%, румуни – 2,6%, словаки й чехи – 0,5%.

Аналіз даних Всеукраїнського перепису населення 2001 р. підтверджує, що в цілому

більшість представників румунської меншини, як і інших національних меншин суміжних на заході з Україною держав, мешкають у західноукраїнському прикордонні. Румунська меншина компактно сконцентрована передусім у Чернівецькій та Закарпатській областях (див. табл. 2).

Таблиця 2

Чисельність румунського населення в різних областях України згідно з даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. [11, с. 97]

Адміністративно-територіальні одиниці	Кількість (осіб)	Частка представників відповідної нацменшини від загальної їх кількості в Україні (%)
Чернівецька область	114555	75,86
Закарпатська область	32152	21,29
Одеська область	724	0,48
Хмельницька область	197	0,13
Миколаївська область	162	0,11
Вінницька область	132	0,09

Як засвідчують дані табл. 2, понад 97% представників румунської національної меншини мешкають на Буковині й на Закарпатті.

Існує версія, згідно з якою румуни є автохтонами Закарпаття і проживають тут упродовж століть. Ареал їхнього проживання – Тячівський та Рахівський райони Закарпатської області [3].

Умови проживання, специфіка анклавного менталітету зумовила динамічний соціально-економічний розвиток румунів Закарпаття. В умовах державної незалежності України румунська національна меншина є лідером за рівнем життя серед усіх етнічних груп краю. Малий та середній бізнес, торгівля є звичними джерелами прибутку румунів. Частина їх мігрує у пошуках роботи на Схід, в основному в Російську Федерацію.

Впродовж останніх років румуни краю організували ряд громадських організацій, які захищають їхні соціально-економічні та культурні інтереси. Це: соціально-культурне товариство ім. Дж. Кошбука, товариство румунів Закарпаття ім. І. М. де Апша, спілка «Дачія», товариство румунської молоді ім. Міхая Емінеску. Важливим елементом у процесі етнокультурної наступності є інформаційні канали – бібліотечні фонди, преса, радіо, телебачення рідною мовою. Зокрема, румунами видаються газети «Апша» та «Мараморошці» [2].

У населених пунктах прикордонної смуги одного з найбільших районів Закарпаття – Тячівського (смт. Солотвино (Slatina), села Діброва (з 2004 р. – Нижня Апша / Apşa de Jos), Подішор (Podișor), Пешера (Peștera), Бескеу

(Bescău), Корбунешть (Carbuneshți), Глибокий Потік (Strâmtura), Великий Боуц (Bouțu Mare) та Малий Боуц (Bouțu Mic), Топчино (Topcino)), а також Рахівського району (Середнє Водяне (Apşa de Mijloc), Біла Церква (Biserica Albă), Плауц (Plăiuț), Добрик (Dobric)) компактно проживають 32152 українських громадян – етнічних румунів.

Поряд із високим соціально-економічним рівнем життя в середовищі румунів Закарпаття, згідно з даними місцевих органів державної влади і самоврядування, спостерігаються ряд проблем, що торкаються наступних аспектів:

- освіта румунської молоді, яка була б адекватною суспільній практиці;
- забезпечення румунськомовних шкіл області сучасним інформаційним обладнанням, підручниками, художньою літературою;
- проблема кадрів;
- представництво в органах державної влади та місцевого самоврядування;
- розширення умов для повноцінного спілкування з Румунією (візовий режим, пункти пропуску, місцевого прикордонного руху, відкриття консульства);
- запобігання подвійного громадянства тощо.

Нині у Закарпатті діє 11 загальноосвітніх шкіл із румунською і 2 – з румунською, російською та українською мовами навчання, в яких навчаються близько 4,4 тис. учнів (2,3% від загальної кількості учнів області). Навчальний процес у школах забезпечують 310 учителів, переважна більшість яких – випускники вищих навчальних закладів Закарпаття та Чернівців [4].

Враховуючи міжнародні вимоги і на прохання громадських організацій румунської нацменшини в Закарпатті із січня 2003 р. відкрито ліцей із румунською мовою навчання, який працює на базі кількох спеціалізованих класів Солотвинської ЗОШ № 2 (Тячівський район). Управління освіти і науки ЗОДА спільно з Тячівським районним відділом освіти та науки надають цьому закладу необхідну методичну допомогу; кожного нового навчального року він забезпечується румунськомовними підручниками, необхідним наочним приладдям. Передбачено видатки на оплату вчительської роботи та загального утримання цього навчального закладу.

В Ужгородському національному університеті, зокрема на кафедрі румунської мови і літератури, Мукачівському державному університеті, Ужгородському музичному училищі, низці інших вищих навчальних закладів краю навчаються студенти, випускники закарпатських шкіл із румунською мовою навчання, а близько 40 дітей етнічних румунів, випускників шкіл області, які витримали відбіркові конкурси, навчаються у ВНЗ Румунії (Бухарест, Ясси, Брашов, Тімішоара, Тиргу-Муреш, Бая-Маре).

У закарпатських селах (Тячівський та Рахівський райони), де компактно проживають етнічні румуни, нині працюють 8 бібліотечних закладів, книжковий фонд яких румунською мовою становить майже 14 тис. примірників, функціонують 7 клубних установ, при яких діють 32 фольклорних колективи художньої самодіяльності (понад 1100 учасників), дві музичні школи (с. Нижня Апша і смт. Солотвино). За високу виконавську майстерність ансамблю пісні і танцю «Апшиця» (Нижня Апша) присвоєно звання «Народний». За активної підтримки управління культури облдержадміністрації в населених пунктах, де проживають етнічні румуни, щорічно проводиться традиційний у Закарпатті фестиваль румунського народного мистецтва «Мерцишор».

Порівняно з іншими національностями, які проживають у Закарпатській області, румуни вирізняються задовільним матеріальним становищем, політичною і національною самосвідомістю. Так, із 32152 румунів області 31846 розмовляють румунською мовою, 136 – відповідно українською, 42 – російською, 22 – угорською, 60 – іншими мовами. Такого високого рівня національної самоідентифікації, в тому числі мовної та національної свідомості, не має жодна етнічна група області.

Етнічна гомогенність румунів Закарпаття, високий рівень їх консолідації та національного самоусвідомлення можуть відігравати вагомую роль у посиленні зв'язків між Україною та Румунією. Разом з тим, розширення ЄС,

Програми СП та формування «Європи регіонів» мають вельми суперечливі наслідки для розвитку міжнаціональних відносин на прикордонних територіях. Нові розмежувальні лінії деструктивно впливають на взаємодію етнічно споріднених спільнот, ускладнюють насамперед взаємозв'язки деяких національних меншин із материнськими народами, формують небажаний стереотип меншовартості в одноплемінників поза межами ЄС, штучно поділяють етноси на етноси «вищого гатунку» – в країнах-членах ЄС, і «нижчого» – у державах, які є безпосередніми сусідами ЄС, тощо. У цьому контексті транскордонне співробітництво і міжрегіональна інтеграція представляються досить ефективним знаряддям запобігання подібним етнополітичним та етнопсихологічним «травмам», а також формування в поліетнічного населення євро регіону відчуття приналежності до європейської цивілізації, до Об'єднаної Європи [1].

Нового імпульсу потребує українсько-румунське євро регіональне співробітництво, в тому числі в рамках Карпатського євро регіону. Згаданий євро регіон – міжнародна асоціація прикордонних адміністративно-територіальних одиниць п'яти держав: України, Польщі, Угорщини, Словаччини та Румунії. Євро регіон створено 14 лютого 1993 р. Його територія складається з 4-х областей Західної України (Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської, Чернівецької), 5-ти областей Угорщини (Боршод-Абауй-Земплен, Гевеш, Яс-Надькун-Сольнок, Саболч-Сатмар-Берег, Гайду-Бігар), Підкарпатського воєводства Польщі, Кошицького та Пряшівського країв Словаччини, 7-ми округів Румунії (Бігор, Ботошани, Марамуреш, Сучава, Сату-Маре, Зілаг і Харгіта). При заснуванні асоціація охоплювала територію 53200 км² із населенням близько 5 млн. осіб, зараз її територія становить 161279 км², на ній проживають близько 16 млн. осіб. Карпатський євро регіон – другий за масштабами в Європі [5; 6; 8].

Рада Європи, Європейська Комісія та інші керівні загальноєвропейські структури позитивно оцінюють результати діяльності Карпатського євро регіону як важливого чинника безпеки і стабільності в Центральній Європі. Особливо продуктивною вважається роль євро регіону в запобіганні міжнаціональним конфліктам, сприянню збереження національної самобутності етнічних спільнот на суміжних прикордонних територіях [7; 15].

Утім, і після розширення ЄС в 2004, 2007 і 2013 рр. певні етнополітичні проблеми в Карпатському євро регіоні продовжують існувати. Зокрема, вони стосуються становища численних угорських національних меншин у Румунії та Словаччині, розв'язання циганського

(ромського) питання в усіх державах єврорегіону, русинсько-українського поділу в Словаччині, Польщі та Україні тощо. Нові проблеми у транскордонних зв'язках етнічно споріднених спільнот єврорегіону виникли після вступу Польської Республіки, Словацької Республіки та Угорщини з 1 січня 2008 р. до «Шенгенської зони» і введення з 1 січня 2009 р. грошової одиниці «євро» у Словаччині. Тому необхідними є моніторинг і фундаментальні наукові дослідження процесів становлення і розвитку європейської та національної ідентичності в Карпатському єврорегіоні.

Закарпатська область виступала одним із активних ініціаторів і засновників створення Карпатського єврорегіону в 1993 р. Після розширення ЄС керівними загальноєвропейськими структурами Карпатський єврорегіон визначено експериментальним у контексті ефективності здійснення Євросоюзом ЄПС і політики СП щодо його нових східних сусідів. Керівні органи ЄС впродовж бюджетного періоду 2007-2013 рр. спрямували на підтримку ініціатив Карпатського єврорегіонального

об'єднання до 500 млн. євро, в т. ч. близько 10% від цієї суми було спрямовано українській стороні [14]. З квітня 2007 р. по жовтень 2011 р. в порядку ротації Закарпатська область головує в Раді Карпатського єврорегіону, відіграючи вагомий координуючий роль в інтенсифікації співробітництва та ефективному залученні європейських коштів для реалізації конкретних масштабних транскордонних проектів.

З огляду на сказане принципово важливим є концептуальне положення про те, що в поліетнічних єврорегіональних об'єднаннях прискорюються процеси національного самоусвідомлення та європейської самоідентифікації представників націй, національних меншин та етнічних груп, які мешкають на прикордонних територіях суміжних країн. Відбувається дифузія етноспільнот, взаємопроникнення і взаємозбагачення культур, цивілізаційна інтеграція. Інтегровані єврорегіональні спільноти запобігають виникненню не лише міжнародних конфліктів, але й конфліктів на цивілізаційних розломах.

1. Геополітика України: історія і сучасність: Збірник наукових праць. – Вип. 8 / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Шляхи підвищення ефективності транскордонного співробітництва на новому Східному кордоні Європейського Союзу», м. Стара Лесна, Словацька Республіка, 18-19 вересня 2012 р. – Ужгород: ЗакДУ, 2012. – 280 с.
2. Єдина родина: Матеріали про національно-культурні товариства Закарпаття. – Ужгород: Ліра, 2011. – 108 с.
3. Закарпатський музей народної архітектури та побуту: Путівник. – Ужгород: Аутдор Шарк, 2011. – 122 с.
4. Інформаційний бюлетень № 22 відділу у справах національностей Закарпатської ОДА та Центру культур нацменшин Закарпаття / Відповідальні за випуск Ігнатівич С. І., Дудаш М. Ю. – Ужгород, 2011. – 68 с.
5. Карпатський Єврорегіон: 5 років діалогу та співробітництва / Відпов.ред. М. Бідзіля. – Ужгород: ІВА, 1998. – 12 с.
6. Карпатський Єврорегіон - Carpathian Euroregion. – Ужгород: Карпатський фонд, 2001. – 16 с.
7. Кордони єднання. Проблеми міжетнічних відносин у Карпатському Єврорегіоні. – Ужгород: Карпати, 2001. – 79 с.
8. Крижанівський В. Асоціація «Карпатський єврорегіон». Міст на шляху до інтеграції / В. Крижанівський // Політика і час. – 1993. – № 4. – С. 17-19.
9. Лендшел М. О. Місцева демократія у країнах Центральної і Східної Європи: Монографія / М. О. Лендшел. – Ужгород: Мистецька лінія, 2011. – 668 с.
10. Міжетнічна та міжконфесійна толерантність як чинник консолідації українського суспільства: досвід Закарпаття. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2013. – 416 с.
11. Національні меншини в Україні: історія та сучасність: Наук.-довід. вид. – К.: МАУП, 2006. – 97 с.
12. Про кількість та склад населення Закарпатської області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року // Новини Закарпаття. – 2003. – 11 січня. – С. 6.
13. Рендюк Т. Г. Українці в Румунії та румуни в Україні: проблеми минулого та сучасне становище: Монографія / Т. Г. Рендюк. – К.: Оріон-прінт, 2011. – 293 с.
14. Транскордонне співробітництво: Науково-інформаційне видання. – 2007. – № 2. – С. 13.
15. Role of the Carpathian Euroregion in the Strengthening Security and Stability in Central and Eastern Europe. Sanatorium Karpaty (Ukraine) November 23-25, 2000. – Prešov-Uzhgorod: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, Strategies Studies Foundation, 2001. – 82 p.

РЕЗЮМЕ

РУМЫНСКАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ МЕНЬШИНА ЗАКАРПАТЬЯ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ УКРАИНСКО-РУМЫНСКИХ ОТНОШЕНИЙ (1991 - 2013 гг.)

Сергиенко Т. С. (Ужгород)

В статье проанализировано взаимосближение Украины и Румынии на пути к общеевропейской интеграции через призму обеспечения прав румынской национальной меньшинны в Закарпатской области Украины.

Ключевые слова: Румыния, Украина, Закарпатская область, государственная граница, этнообщины, диалог, образование, культура, еврорегион.

SUMMARY

ROMANIAN MINORITY OF TRANSCARPATHTIA IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN-ROMANIAN RELATIONS (1991 - 2013 YEARS)

T. Sergijenko (Uzhhorod)

The article analyzed the rapprochement of Ukraine and Romania on the way of European integration through the lens of ensuring the rights to Romanian national minority in the Transcarpathian region of Ukraine.

Keywords: Romania, Ukraine, Transcarpathian region, state border, ethnographic community, dialogue, education, culture, Euroregion.